

KRISZTUS SZEMÉLYE SZENT PÁL MŰVÉBEN

Elsőként értelmezzük a címben megadott kifejezéseket! Amikor azt olvassuk, hogy „Szent Pál művében”, akkor – bár bizonyos értelemben az általa alapított egyházakra is gondolhatunk, most mégis – a *Corpus paulinum*-ot vesszük szemügyre, amelynek egy részét az Apostol maga írta vagy mondta tollba, más részét tanítványai később jegyezték le. Másrészt amint Krisztus személyét vizsgáljuk e levélgyűjtemény olvasása közben, feltűnik, hogy nem foglalkozik Jézus földi működésével. Szavait vagy tetteit mindössze egyszer említi, s akkor is csak felidéri az ősegyházi liturgikus gyakorlatot (1Kor 11,23-25). Vajon miért? Jézus életét nem tartotta fontosnak? Bizonytalán fontosnak tartotta, de mivel neki nem volt módja a tanító és gyógyító Mesterrel találkozni, így levelei sem a tanítvány oldaláról ragadják meg Krisztus személyét. Őt nem a vámasztal vagy a halászbárka mellől hívja meg követésére Jézus, hanem maga a Föltámadott szólítja meg, és ragadja magával életre szólóan. Így érthető, hogy a krisztuskövetőket üldöző egykori Saul immár inkább a Krisztus-esemény hatását, következményeit foglalja szavakba. Megfogalmazását meghatározza a zsidó gondolkodás és tradíció, ugyanakkor a hellén műveltség és szókészlet.

A kisázsiai Likaóniában minden igyekezetét latba vetve Pál apostol így érvel: „...a hiábavaló dolgoktól térjetelek meg az élő Istenhez, «aki az eget és a földet teremtette, a tengert és mindazt, ami bennük van» [Kiv 20,11]”. (ApCsel 14,15) Néhány évvel később, az athéni filozófusok színterén, az Areopáguszon ismét Isten mibenlétét fejtegeti. Itt aztán már rámutat arra is, hogy „a menny és föld ura nem lakik kézzel épített templomokban”, vagyis elsőként transzcendenciáját hangsúlyozza.¹ Beszédében azonban fordulatot jelent, amikor egy bizonyos „férfiről” tesz tanúságot, „akit Isten igazolt a halálból való

¹ Szent Pál különben meggyőződéssel vallotta, hogy a teremtett világ szemléléséből el lehet jutni Isten megismerésére (Róm 1,20, vö. Bölcs 13). Teológiatörténeti érdekesség, hogy a XIX. században elharapózó agnosztikus állásponttal szemben az I. Vatikáni Zsinat – éppen erre a páli ígére hivatkozva – hittételként fogalmazza meg: „az egy igaz Istent, alkotásaiból, a természetes emberi értelem biztosan fölismerheti” (DS 3004 és 3026).

feltámasztása általa” (ApCsel 17,31). Ekkor viszont szomorúan tapasztalja, hogy hallgatóságának többsége nem képes meghallani az üdvösséget hordozó igehirdetés üzenetét. A föltámadás valósága „a zsidóknak botrány, a pogányoknak pedig oktalanság” – ahogy ezt összefoglalóan megállapítja a Korintusiaknak írt első levelének rögtön a legelején (1,23).

A korábbi igehirdetői kudarcaiból tanulva, Szent Pál a továbbiakban határozottan elutasít minden elvárást, ami emberi úton-módon keresi Isten kilétét, hogy minden bölcselkedéssel szemben Isten erejét és bölcsességét a Megfeszítettben mutassa fel (1Kor 2,2). Az Apostol Krisztusban felismeri Isten bölcsességét (vö. 1Kor 1,24-30).² Ettől fogva Pál igehirdetésének középpontjába Krisztus halálának és föltámadásának misztériuma kerül, mint egyazon valóság egymástól el nem különíthető két oldala.

Krisztus üdvösséget közvetítő szerepéről az őskeresztény hitvallási formulák felhasználásával szól, pl. „Egy Istenünk van, az Atya, akitől minden van, s akiért vagyunk; és egy Urunk van, Jézus Krisztus, aki által minden van, s aki által mi is vagyunk.” (1Kor 8,6). A szövegben jól felismerhető gondolatpárhuzam nyilván magában rejti azt a később megfogalmazott hittételt, miszerint az Atya és a Fiú egylényegű.

Az Apostol jól ismeri a bűn erőterébe került és az istenellenes hatalmaktól rettegő ember szorongását. Látja maga körül, hogy „a teremtett világ hiábavalóságnak van alávetve”, és hogy e fájdalmasnak érzékelt valóság reménytelenségbe taszítja az embert, és ezért megváltásra szorul (vö. Róm 8,18-25). Modern teológiai kifejezéssel élve mondhatjuk, hogy a „már igen és a még nem” feszültségében élő keresztény testvéreit Pál arra buzdítja, hogy a sokféle megpróbáltatást megváltottságuk tudatában fogadják el, és a jövő dicsőség reményében türelmesen viseljék. Az emberi szenvedést önként magára vállaló Krisztus „elsőszülött a sok testvér között” (Róm 8,29: *prótotokos en pollois adelphois*), hogy akik Isten Fiának képmását öltik magukra a keresztség által, azok immár nem magukban küszködnek a földi élettel járó szenvedések közepette. Krisztus győzelme a halál felett pedig az őt követőknek is megalapozott reményt nyújt arra, hogy áldozatuk nem hiábavaló. Az Apostol szerinti örömhír lényege abban áll, hogy Krisztus az „elsőszülött a holtak közül” (Kol 1,18: *prótotokos tón nekron*), ő az „új Ádám”: „Mert amint egy ember idézte elő a halált, a halottak is egy ember révén támadnak fel. Amint ugyanis Ádámban mindenki meghal, úgy Krisztusban mindenki életre fog kelni.” (1Kor 15,21-22; vö. Róm 5,14). Az Ádám-Krisztus párhuzam által Pál képszerűen jeleníti meg a megváltás mibenlétét. Az „első ember” tipologikus szembeállítás az „utolsó ember-

2 A zsidó bölcsességi irodalomban már olvassuk a megszemélyesített Bölcsességről, amely jelen volt Isten teremtő munkájánál (pl. Sirák fia 24,14).

rel” a Krisztus-esemény eszkatologikus-végérvényes jelentőségét is kiemeli: „Ádám, az első ember élő lénygé lett, az utolsó Ádám pedig éltető lélekke” (1Kor 15,45).³

Jézus Krisztusban már létrejött „új teremtés” (2Kor 5,17: *kainé ktisis*; vö. Ef 4,22-24) azon alapul, hogy a kereszten megtörtént a kiengesztelődés Isten és ember között, így az általa alapított egyházak tagjait – akár zsidó- akár pogány-keresztények – elsősorban új, kiengesztelődött és megváltott együttlétre akarja vezetni az Apostol. Fáradhatatlan buzgósággal küzd azért, hogy akik a keresztség által „új teremtmények” lettek, azok valóban az „új ember” vonásait viseljék.⁴

A kolosszei levél himnusza (Kol 1,15-20) a zsidó bölcsességi tanítások legfontosabb kijelentéseit Jézus Krisztusra vonatkoztatja, mint pl. „Krisztus a láthatatlan Isten képmása” (Bölcs 7,26), „az egész teremtés elsőszülöttje” (vö. Péld 8,23.30). Nyilvánvaló, hogy a költői nyelvezet segítségével nem történelmi tényeket vagy kozmológiai spekulációt akar közölni, mint inkább Krisztusnak minden teremtett valóságot felülmúló rangját és méltóságát kívánja kifejezésre juttatni.

Hasonló figyelhető meg az Efezusi levelet kezdő „nagy áldást” olvasva (1,3-14), amely nem más, mint meditáció Isten nagy tetteiről, melyeket Krisztusban vitt végbe. A szerző lelkipásztori célja, hogy a már keresztségben újjászületett olvasóinak bemutassa Isten misztériumát, amely szilárd alapot biztosít életük formálásához. Az ember Istent áldó magatartásnak nincs más alapja és forrása, mint Isten nagylelkűsége, és nincs más célja, mint dicsőségének magasztalása. Minden Őtőle származik, és kell, hogy visszaadjuk Neki. Isten dicsőítése nem rettegő félelemből fakad, és nem is csak hízelgő szavakból áll, hanem a szív mélyéből fakadó ujjongó hálaadásból.⁵ Az egész keresztény közösség hálát ad az üdvösség ajándékáért, amelynek megvalósulása három fázisra különíthető:

1. Az idők kezdete előtt: az eleve elhatározás és kiválasztás fázisa (1,4-6);
2. Az idők teljességében: a megvalósulás fázisa (1,7-10);
3. Az eszkatológiában: a beteljesedés fázisa (1,11-14).

3Sattler D. – Schneider, Th., „Teremésán”, *Dogmatika kézikönyve I*, Vigilia, Bp. 1996, 157.

4 Különbben a páli levelekre egyaránt jellemző, hogy a tanító részeket buzdítás követi. Másként fogalmazva úgy is mondható, hogy a parainézis teológiai alapokon nyugszik.

5 Az Apostol az áldott jelenből tekint vissza Isten kezdeményezésére: ujjongó örömmel ismeri el és vallja meg az Atyaisten üdvösségtervének megvalósulását. Aki Istenben csak félelmetes bírót lát, az megrendül annak elhatározása, akarata, és szándéka miatt. Aki azonban a dicséret és a hálaadás felől közelíti meg a misztériumot, annak ajkáról a kegyelem dicsőségének magasztalása (1,6) tör föl, hiszen jól tudja, hogy Isten nem megfoszt, hanem megajándékozik; nem él vissza uralkodói hatalmával, hanem irgalmas „szeretettben” (1,4: *en agapé*) veszi körül választottjait.

A „nagy áldás” elején arról olvasunk, hogy Isten azzal az „elhatározással” (*proorisas*) „választott ki” (*exelexato*) minket,⁶ hogy Fia, „Jézus Krisztus által” (*dia Iésu Christu*) fiaivá tegyen. Aki Fiát el-nem-múló szeretettel veszi körül (1,6), minket is kiválasztott, hogy Jézus Krisztus által fogadott fiaivá tegyen.⁷ A levél 1,5 versében olvasható *hyiotheia* kifejezés⁸ alapján állíthatjuk, hogy Isten egyetlen „természet szerinti” Fia maga Jézus. A hívót, így minket is (1,5: *hémas*) csak a vele való „lelki testvériség” alapján tesz fiaivá Isten: „örökbe fogadja, adoptálja”, de természet szerint, pusztán születése által senki nem lehet „Isten gyermeke”. Az adopción elsődlegesen Izraelre, mint Isten választott népére vonatkozik és érvényes (vö. Róm 9,4), s ezután, a néphez való (lelki) odatartozásukból folyóan a „lelki Izrael” tagjaira:⁹ ezért ujjong fel az Apostol mondván: „Mivel fiak vagytok, Isten elküldte Fiának Lelkét a mi szívünkbe, aki ezt kiáltja: «Abba, Atya!»” (Gal 4,5-6).¹⁰ Örökbe fogadott mivoltunkból fakadóan mennyei örökségben (Ef 1,14) van részünk. Mindez nem a természetes, az embereknél megszokott örökbefogadás síkján történik, hanem természetfeletti valóság: Isten szabad ajándéka, amit nem kiérdemelünk, de amit hitben fogadunk el és elkötelezettséget von maga után.¹¹

Ráadásul, a fogadott fiúság kegyelme egyrészt már „megadatott” (Róm 8,15: *elabete*), másrészt „mi magunk is sóhajtozunk, várva testünk megváltására” (Róm 8,23), mint aminek tökéletes birtoklása az *eszkaton*-ban valósul meg. Nem vagyunk még teljesen az Úr képmása: csak testi föltámadásunk és megdicsőülésünk alkalmával válunk Isten képmásává. Reménybeli üdvösségünk (vö. Róm 8,24) értelmében most még csak „sóhajtozva várjuk” fogadott fiúi mivoltunk végidőbeli beteljesedését.¹²

Az Ef 1,7 versében a megváltás és a vétkek elengedése kifejezések egymás mellett olvashatók, mint amelyek egymást értelmezik.¹³ Az ember (és az emberiség mint olyan)

6 A Rómaiakhoz írott levelében Szent Pál így ír: „Akiket eleve kiválasztott, azokról eleve el is rendelte, hogy hasonlókká legyenek Fia képéhez, hogy ő legyen az elsőszülött sok testvér között” (8,29).

7 Már az ószövetségi írásokban föllelhető, hogy Jahve fiainak nevezi Izrael népét (pl. „Izrael az én elsőszülött fiam” [Kiv 4,22]); a kifejezés ekkor azonban még csak egyszerű metaforaként szerepel, hogy kiemelje Izrael egészen sajátos kapcsolatát Istennel.

8 E kifejezést az Újszövetségben csak a páli írásokban találjuk; a görög-római jogi nyelvből származik. Az örökbefogadás intézménye a zsidó hagyományban ismeretlen.

9 „Mindnyájan Isten Fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által” (Gal 3,26; vö. 4,5-6).

10 Ilyen értelemben nevezhető a Szentlélek a „fiúság lelkének” (Róm 8,15; vö. 8,23).

11 Vö. a *berit* fogalma az Ószövetségben. Lásd THORDAY A., *A szövetség mint ajándék és elköteleződés*, Agapé, Szeged 1996.

12 Ezáltal is megtapasztaljuk a „már” és a „még nem” között az időben mindvégig fennálló feszültséget.

13 A megváltás történhet a váltságdíj kifizetése által (pl. a börtönben levők kiváltása), vagy általános amnesztiával, kiszabadítással (Kiv 6,6; Iz 52,2-3). A babiloni fogság prófétája mintegy „második kivonulásként” értelmezi az eljövendő szabadulást (pl. Iz 43,14-20; 51,11). A megváltás tehát egy olyan nyomorúságos állapotból való megszabadulást jelent, amiből az ember képtelen volna megszabadulni önmaga.

önmaga képtelen megszabadulni bűnös állapotából. Krisztus azonban önmagát adta áldozatul: mindhalálig tartó szeretete által van „szabad utunk... az Atyához” (2,18). Jézus erőszakos halálának szóterológiai értelmezését nyújtja tehát a levél 1,7 verse: „Őbenne van megváltásunk az ő vére által”.¹⁴ A Jézus-korabeli zsidóság a végidőbeli szabadulást nemzeti és politikai sikon képzelte el. A krisztushívők azonban a legjobb prófétai hagyományok nyomán és Jézus tanítására támaszkodva ezt a „bűnök bocsánatában” látják megvalósulni. A mennyei Atya üdvösséget adó tervében Jézusnak tehát döntő szerepe van. Az ő vére által valósult meg a bűnök és a halál fogságából való megváltásunk. Isten föltétlen és mindent megelőző szeretete vezetett oda, hogy a bűn szolgaságából kimentse az embert (1,14). A bűnök bocsánata nem Isten elnéző, felszínes magatartását jelenti, hanem Egyszülöttjének vére által történt.¹⁵

Jelen idejű igealakokkal elsőként a 1,7 versben találkozunk: a megváltást birtokoljuk, ami ily módon kiemelt jelentőséget kap: nem egy elmúlt eseményről szól, hanem amelyet „itt és most” magunkénak tudhatunk, sőt aminek megfelelően életünket kell alakítanunk.

Isten „Krisztusban” (*en Christó*) tárta fel akaratának titkát, amelyet elhatározott őbenne (1,9b); gyermekké fogadásunk is őbenne valósult meg, a bűnök bocsánata pedig „az ő vére által” (1,7: *dia tu haimatos autu*). Tehát mindaz, amiért az Apostol szavaival hálát ad a keresztény közösség, el nem szakítható Krisztus Jézustól. Aki tehát megtagadja Krisztust, az Isten ajándékát nélkülözni kényszerül. A kegyelem műve azonban nem fogy ki: Isten a „bölcesség és értelem” (1,8: *sophia kai phronésis*) kiárasztásával is elhalmozza az embert. Ezáltal minden egyes ember a legkülönbözőbb élethelyzetben képes megtalálni helyét és meghozni azt a helyes döntést, amely boldogulására vezet. Krisztus ugyanakkor az a fókuszpont, akiben minden teremtmény megtalálhatja transzcendens egységét, miközben teremtésükben kapott Isten-adta különbözőségüket továbbra is birtokolják. Így tehát „Krisztusban” (*en Christó*) látjuk föltárulni és megvalósulni Isten üdvösséget adó tervét.

14 A bűnökkel terhelt emberiség megváltásáról tanítva már az őskeresztény igehirdetés rámutatott arra a párhuzamra, amely az egyiptomi szabadulás előestéjén föláldozott húsvéti bárány vére, és Jézus erőszakkal kiontott vére között fennáll. Márk evangéliumának tanúsága szerint Jézus is megfogalmazta küldetésének lényegét, mondván: „Az Emberfia... azért jött, hogy (szolgáljon és) váltságul adja életét sokakért” (10,45).

15 A „bűnök bocsánata” fogalmának teológiai értelmezésekor hangsúlyozni kell, hogy a kiengesztelésben Isten nem egyszerűen szemet huny a bűnök láttán, hanem egyszer s mindenkorra eltörli őket, és megújítja az embert.

Az Efezusi levél „nagy áldásában” kulcsszerepet betöltő *anakefalaiósasthai* kifejezés (1,10) szó szerinti jelentése: „egy főben egyesít”, vagyis „összefoglal”.¹⁶ A Krisztusban mindenek egységbe foglalása kétségtelenül a teremtett világ egészére vonatkozik: az anyagi és az anyagtalan, az élő és élettelen teremtményekre egyaránt. Ezt azonban nem úgy kell elképzelnünk, mint ami mintegy fölülről fölszippantja az Isten-adta különbözőségeket.¹⁷ A teremtett dolgok megmaradnak sokféleségükben, de Krisztusban egymásra találhatnak,¹⁸ mint ahogy egy zenekarban a karmester lehetővé teszi a hangok közötti harmóniát. Mindez az *eszkaton*-ban valósul meg, amikor kinyilvánul Krisztus egyetemes uralma minden teremtmény fölött.¹⁹ A világegyetem megváltottságáról Szent Pál az ember megváltottságának összefüggésében nyilatkozik. Ez a tanítás az Apostol gondolatában az ember testi föltámadásának egyenes következménye, ami pedig Krisztus föltámadásán alapszik.²⁰

Mindenekelőtt az embereket egymással kell kiengesztelni, eltörölve a korábbi megkülönböztetést.²¹ A választott nép kiváltságainak értelmezése és meghaladása a krisztusi üzenet lényegi újdonságához tartozik, amelynek radikális megfogalmazását Isten a Népek Apostolára bízta. Az „idők teljességében” (1,10: *plérómatos tón kairón*; vö. Gal 4,4: *pléróma tu chronu*) megtestesült Fiú kereszthalála által megbékéltette a zsidóságot és a pogány népeket, amelyek az emberiség egészét szimbolizálják.²² Az emberiség

16 A kifejezés értelmét megvilágítja a Zsidóhoz írott levél 8,1 versében olvasható *kephalaion* főnév, amely „legfontosabb, alapvető pontot” jelent, valamint a Római levél 13,9 versében szereplő igei alak, miszerint a szeretet összefoglalja az egész Törvényt.

17 A Teremtés könyvének sugalmazott tanítása szerint Isten választotta szét a világosságot a sötétségtől, az eget a földtől, stb., teremtette a növény- és állatvilágot a maga különböző fajtái szerint; hasonlóképpen az egységes emberi nemet is különféle egyedeknek teremtette, hogy mindez a különbözőség lehetőséget biztosítson a személyes kapcsolatokra.

18 A megosztott, sőt egymással szembenálló teremtményeket is Krisztus által békélteti meg Isten (vö. Kol 1,20).

19 Vö. „Amikor majd alávetetted neki minden, akkor maga a Fiú is aláveti magát annak, aki alávetett neki mindent, hogy Isten legyen minden mindenekben” (1Kor 15,28).

20 Krisztus már valóban föltámadt – mint az „elhunytak zsengeje” (1Kor 15,20: *aparché tón kekoimémenón*) –, mi azonban még a halál törvénye alá vetve arra várunk, hogy „a mi gyarló testünket is az ő dicsőséges testéhez hasonlóvá változtassa” (Fil 3,21).

21 „Mert mindnyájan Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által. Akik Krisztusba keresztelkedtek meg, Krisztust öltöttétek magatokra. Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban.” (Gal 3,26-28).

22 Ezért róla valljuk: „(Jézus) a mi békességünk, aki a két nemzetséget egyé tette, és az ő testében lebontotta az elválasztó falat..., hogy békességet szerezve, a kettőt egy új emberré teremtsen önmagában.” (Ef 2,14-15)

egészének Krisztus fősége alatti egy testbe foglalása eszkatológikus esemény, melynek kozmikus vonzata van: Isten mindent összefoglal Krisztusban (1,10).²³

Összefoglalás: A *Corpus paulinum*-ból – ha nem is a teljesség igényével, de – fentiekben idézett szakaszok azt bizonyították, hogy Szent Pál egyáltalán nem foglalkozott a názáreti Jézus személyének bemutatásával, de a megfeszített és föltámadt Krisztus üdvösségünket munkáló hatását sokoldalúan megvilágította.

Dr. Thorday Attila
tanszékvezető főiskolai tanár, SzHF

²³ A dogmatörténet számára értékes felismeréseket és megfogalmazásokat olvashatunk Szent Ireneusz, *Contra haeresis* című munkájában. Lyon püspökének legfőbb krisztológiai művében az anakefalaiószisz-tan kulcsszerepet tölt be. (vö. Vanyó L., *Az ókeresztény egyház és irodalma*, SzIT., Bp. 1980, 327-329).